

חיוב הפרשת חלה

יהושע ברוכי ומתתיה לדרמן

דיני הפרשת חלה נמצאים בכל מטבח יהודי בין גדול ובין קטן ונהגו רבות מנשות ישראל להפריש חלה כל שבת כסגולה לישועות רבות, במצוות הפרשת חלה ישנם כמה דינים שרוב הציבור אינו בקי בהם דבר שעלול לגרום לפעמים לברך ברכות לבטלה או ברכה שאינה צריכה. בחרנו לעסוק בדין עיסה העשויה להיחלק מכיון שדין זה פטור הפרשת חלה במקרים בכמה וכמה סיטואציות שחלקם אף מאד נפוצות מאד ולכן כדאי ללמוד אותו לעומק.

- א. האם צריך להפריש חלה על לחמניות שמחלקים למשלוחי מנות?
- ב. מה הדין לגננת שעושה הפרשת חלה לילדים בגן?
- ג. מה הדין לערב הפרשת חלה המונית?

כתוב במשנה (חלה א, ז):

נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור אם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה.

גירסת הרמב"ם והר"ש ע"פ הירושלמי:

וכן נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור ויש בשל כל אחת ואחת שעור חלה חייב בחלה, ואם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה. ואמרנו שהנחתום אם לש עיסה ועשאה כולה שאור כדי לחלקה ולמכרה לבני אדם שהוא חייב, מפני שדעתו שאם לא ימצא מי שיקנה ממנו שאור זה יעשנו עיסה ויאפנה. וזה דומה למה שכבר אמר למכור בשוק חייב.

הפשט על פי פירוש הרמב"ם למשנה הר"ש והרא"ש הוא - שתי נשים שהביאו לנחתום לעשות להם עיסה, וכל אחת הביאה לנחתום פחות מכשיעור קמח שדרוש לחיוב הפרשת חלה. הנחתום עירב שלא מדעתן את הקמחים ויצר

עיסה אחת שחל עליה דין חיוב חלה. הנחתום יתחייב בחלה אע"פ שעירב שלא מדעת הבעלים.

ישנה מחלוקת בירושלמי (חלה א, ה) בין ר' יוחנן לריש לקיש האם הצירוף מועיל לחיוב כשהוא לא מדעת הבעלים.

הממריח כריו של חבירו שלא מדעתו רבי יוחנן ור' שמעון בן לקיש. ר' יוחנן אמר נטבל ר"ש בן לקיש אמר לא נטבל. מתיב ר' יוחנן לר"ש בן לקיש. והתנינן וכן נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור אם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה. ואין בשל כולהן כשיעור. א"ל שנייא היא שכן העושה עיסה על מנת לחלקה בצק פטורה מן החלה. א"ל והתנינן נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה. א"ל לא תתיביני נחתום. נחתום לא בדעתו הדבר תלוי. בדעת הלקוחות הדבר תלוי שמא ימצא לקוחות והוא חוזר ועושה אותה עיסה.

מתוך הירושלמי נראה שלשיטת ר' יוחנן סתם עיסה העשויה להיחלק שבעל הבית מכין - פטורה מהחלה, לעומת עיסת הנחתום שתהיה חייבת, משום שאין הדבר תלוי בדעתו אלא בדעת הלקוחות.

ר"ל חולק על ר' יוחנן ולומד ממקרה שהביא בירושלמי (א, ד)

חדא איתא שאלת לרבי מנא בגין דאנא בעיית למיעבד אצוותי אטרי מהו דינסבנה ותהא פטורה מן החלה. אמר לה למה לא. אתא שאיל לאבוי. אמר ליה אסור שמא תימלך לעשותה עיסה.

מסופר בגמ' על אישה שבאה לפני ר' מנא שרצתה לעשות עיסה עבה בשביל אטריות (לבישול - פשט המשנה שם שעיסה כזאת פטורה מחלה), אמר לה ר' מנא שלכאור' תהיה פטורה. שאל את אביו ואמר לו - חייבת, שמא תימלך לעשותה עיסה, דהיינו לאפות ממנה לחם (וזאת תהיה כבר עיסה שחייבת בחלה לכו"ע). ריש לקיש לומד מהמקרה הנ"ל שגם אישה עשויה להימלך בדעתה כמו נחתום ולא פלוג בין עיסת נחתום לעיסת בעה"ב. ולכן גם אם אישה מכוונת בשעת גלגול העיסה לחלקה, היא תתחייב בחלה בדיוק כמו דין הנחתום.

מתוך דברי הירושלמי לומדים את דין עיסה העשויה להיחלק מכיוון שאין דין זה מפורש במשנה. במח' בין ר"י לר"ל נחלקו הרמב"ם והראב"ד. הרמב"ם בהלכות ביכורים (ו, יט) פסק כשיטת ר' יוחנן ובסיעתו גם הר"ש והרא"ש מנגד הראב"ד – פסק כדעת ר"ל¹⁴⁰.

הטור פסק:

ואפי' עשה העיסה גדולה **לחלקה בצק פטורה** וה"מ איניש דעלמא, אבל נחתום העושה עיסה לחלקה בצק חייב.

וכן פסק הב"י במקום. וכן פסק במחבר (יו"ד שכו, ב):

נחתום שעשה עיסה לעשותה שאור לחלקה, חייבת בחלה, שאם לא תמכר יעשנה פת. אבל שאר אדם העושה עיסה **לחלקה בבצק**, פטורה.

הגר"ח סולובייצ'יק מבאר שנחלקו עקרונית בהבנת טעם הפטור: לדעת הרמב"ם ישנו חיוב על העיסה כעת בשל המציאות הפיסית אלא שמחשבת החלוקה יוצרת פטור ודאי (בניגוד לנחתום שחושב על האפשרות שלא לחלק), כיון שלא ייוותר שיעור בשעה שתהפוך העיסה ללחם וכיון שנפטרה שוב אינה מתחייבת. לעומת זאת, הראב"ד סובר כי המחשבה לחלק וביטול השיעור הנדרש אינה חסרון בעצם שיוצר פטור אלא לכל היותר גורם צדדי שלא מאפשר עדיין חיוב וכעין דיחוי בלבד, אולם לכשיושלם השיעור יחול החיוב לכן יש לחוש לכך ולא לפוטרה שהרי אין דיחוי אצל מצוות.

השו"ע (שכו, ב) כתב לחלק כדעת הרמב"ם בין נחתום שחשב לייצר שאור שיחלק אותו בין אנשים לבין אדם בודד שעשה עיסה שחשב לחלקה בבצק. הראשון חייב בחלה הואיל ואינו בוחל באפשרות שיעשה מהשאור עיסה אחת ואילו השני פטור.

¹⁴⁰ ע"פ החזו"א (יו"ד קצ"ח, ד) במקרה שאישה עושה עיסה למכור או לתת במתנה לאחרים, נראה שגם הרמב"ם ושאר הפוסקים שפטרו את עיסת בעה"ב מחלה, בנד"ד יחייבו כמו נחתום כדעת הראב"ד מחשש שמא תמלך.

מתי עיסה נחשבת שעשויה להיחלק?

דין העיסה נקבע בתחילתה שהיא שעת הגלגול, האם עושה העיסה על דעת לחלקה או שלא.

הרשב"א בפסקי חלה:

שותפות ישראל אם עשו עיסה בשותפות ולאפותה בשותפות כל שיש בכל העיסה כשיעור חייבת אף על פי שאין לכל אחד ואחד אלא כזית.

נראה מדבריו מדין שותפים שעושו עיסה ביחד ע"מ לחלקה אחרי אפיה שהם חייבים בחלה. ואילו היו מחלקים בעודה בצק היו פטורים מדין עיסה העשויה להיחלק. יוצא מדבריו שפטור עיסה העשויה להיחלק הוא דווקא על מנת לחלקה בעודה בצק ולא לאחר אפייה.

הבית יוסף פסק כדעת הרשב"א וכתב שדעת הסמ"ג חולקת על דעת הרשב"א שדין עשויה להיחלק אפילו מחלקה לאחר אפייה. ומסיים שאולי אורחא דמילתא נקט.

גם השו"ע פסק כדעת הרשב"א וכן הש"ך הט"ז פסקו.

סוגי החלוקה:

ההגהות מיימוניות (הגהות בסוף זרעים יד בהגהה)¹⁴¹ כתב שחלוקה לעצמו גם נחשבת חלוקה ולכן רק כאשר אדם יאפה בבת אחת¹⁴² עיסה שלמה כשיעור יהיה חייב להפריש¹⁴³.

ה"פתחי תשובות" על השו"ע הנ"ל הביא שלוש אפשרויות בפוסקים מה נחשב חלוקה:

¹⁴¹ ביכורים ו יט.

¹⁴² התנור מצרפן.

¹⁴³ הצ"ח בברכות לז: ד"ה לחם מאריך ליישב את מנהג בנות ישראל שמחלקות את הלחמים לפני האפייה ומברכות על הפרשת חלה.

- א. הלבוש הב"ח והפרישה כתבו שחלוקה, דווקא אם דעתו לחלק את הבצק לאנשים אחרים, אבל אם הוא מחלק את הבצק בשביל עצמו הוא יהיה חייב להפריש¹⁴⁴.
- ב. ה"מעדני מלך" כתב שחלוקה, דווקא אם דעתו לא לאפות את החלקים יחד אלא כל חלק לסעודה אחרת.
- ג. ה"בית אפרים" כתב שחלוקה זה כאשר בדעתו שלא יבואו החתיכות לצירוף לעולם, שרק אז החלוקה מתקיימת, אבל אם בדעתו לצרפם באפייה או לאחר האפייה יהיה חייב להפריש.

החזו"א (יו"ד קצח, ג) כותב שחלוקה של עיסות שונות, בין בטעם בין בציפוי בין במילוי נחשבת חלוקה, רק אם הוא מקפיד לאחר האפייה על צירוף החלקים.

למעשה נראה שאישה שעושה בצק בשיעור חלה לצורך חלוקת משלוח מנות תהיה חייבת בהפרשת חלה אע"פ שהיא מתחלקת לאחרים משום שהחלוקה אינה נעשית בבצק אלא לאחר האפייה¹⁴⁵.

בגני הילדים מחלקים לכל ילד חלק מהעיסה והוא יוצר מזה צורה ולכן יש להפריש ללא ברכה אע"פ שהחלוקה לפני האפייה כי חוששים שמא צירוף בתנור מחייב, אך אם הגנת מחלקת לחמנייה מוכנה לכל ילד צריך להפריש בברכה כי החלוקה נעשית רק אחרי האפייה. באם עושים פיתות על סאג' נראה שאין להפריש כלל כי אפילו ע"י התנור אין צירוף וגם לא לאחר האפייה מכיוון שהילדים אוכלים את הפיתות מיד, אך אם מראש נשאר שיעור חלה אחרי החלוקה צריך להפריש בברכה מהעיסה שנשארה

לגבי ערב הפרשת חלה המונית יש לברר מה קורה בפועל:

¹⁴⁴ וחולקים על ההגהות מיימוניות.

¹⁴⁵ ע"פ משנ"ב (תנז, ז) צריך לדעת שאם לאדם הגיעו כמה לחמניות ממשלוחים נפרדים, שצרוּפן (ע"י סל/שולחן עם שול/מפה) עולה למשקל שיעור חלה - חייב להפריש (ספר הכשרות יד, יז).

- א. האם מדובר בבצק אחד גדול שכל אחת מהמשתתפות מקבלת חתיכת ממנו ורק אחת מפרישה.
- ב. כל אחת מקבלת חתיכה שיש בה שיעור ומפרישה בעצמה.
- ג. כל אחת מגיעה עם בצק שהכינה בביתה וכל אחת מפרישה מהבצק שלה.

במקרה הראשון העיסה פטורה מהפרשת חלה, כי העיסה מתחלקת להרבה נשים ובעודה בצק ואינה עתידה להצטרף יחד בתנור, כך שזו חלוקה המתקיימת. בגלל שהערב כולו הוא בא כדי לחזק וללמד את סדר הפרשת חלה, בכדי שתהיה הפרשת חלה בברכה הרבנית שהביאה את הבצק צריכה להשאיר לעצמה שיעור חלה וממילא יהיה אפשר להפריש ולברך.

במקרה השני כל חלק אכן חייב בהפרשה בברכה, אבל אם כל אחת תברך על ההפרשה שלה הברכה תהיה ברכה שאינה צריכה כי היה אפשר לפטור את כל העיסה בברכה אחת בלבד לפני החלוקה¹⁴⁶. ולכן אין לעשות כן לכתחילה כלל.

ובמקרה האחרון אין שום בעיה, כי לכל אישה יש חיוב בעיסה שלה בפני עצמה.

¹⁴⁶ עיין משאת בנימין א,כ לעניין נחתום שעושה עיסה וכל אחת לוקחת שיעור ומפרישה בעצמה. המשאת בנימין והט"ז רצו ליישב מנהגן, הב"ח והש"ך חולקים, ואיסור גמור הוא.